

УДК 342.729:340.12

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2025.1.03>

Микола Анатолійович Самбор,

кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України,
Головне управління Національної поліції в Чернігівській області,
Прилуцький районний відділ поліції,
сектор моніторингу,
депутат Прилуцької районної ради;

<https://orcid.org/0000-0002-0446-3892>,

e-mail: nikolas783@ukr.net

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ У СВІТЛІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: КОНВЕРГЕНЦІЯ ТА ВЗАЄМОВПЛИВ

У статті досліджено поняття, зміст і взаємовплив принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань. Обґрунтовано думку про тісну взаємодію цих правових явищ, їхні взаємозв'язки та конвергенцію, що позначається на змісті, формі, використанні та здійсненні як принципу верховенства права, так і права на свободу мирних зібрань. За результатами дослідження зроблено висновок, що не лише принцип верховенства права впливає на використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, а й це право справляє неабиякий вплив на формування змісту верховенства права.

Ключові слова: верховенство права, право на свободу мирних зібрань, дія права, суб'єкти публічної адміністрації, свобода, рівність, справедливість, використання, здійснення права.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Розбудова незалежної та демократичної, правової держави потребує врахування власного державно-політичного та соціального досвіду, імплементації здобутків розвитку країн Європи та Америки з їхніми тривалими державно-правовими традиціями з огляду на особливості національної самобутності українського народу. Однак основа цього – інтереси народу та інтереси, ідеї, погляди конкретних державотворців. Правова наука і правове буття пов'язані термінологією, яка має доволі неоднозначні та розмиті поняття, зокрема права людини, верховенство права тощо.

Історія людства, темпоральні періоди розвитку держав світу вказують на появу нових перспективних векторів розвитку суспільства, держави, особистості, необхідність і доцільність упровадження в національну правову систему принципів, спрямованих на вдосконалення

права як соціального регулятора в інтересах суспільства, людини. Унаслідок розвитку доктринальних поглядів на етапи розвитку та механізми формування права постає фундаментальний принцип верховенства права як один із базисних у формуванні та розбудові правової держави, де людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, права, свободи та інтереси є найвищою соціальною цінністю, що визначає зміст і спрямованість держави як особливого інституту суспільства. Саме принцип верховенства права відтворений у ст. 8 Конституції України¹. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Воно вимагає від держави втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а охоплює й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднує якість, що відповідає ідеології справедливості, та ідея права, яка значною мірою знайшла відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, зокрема обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, вона є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, у рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню².

Кожне із цих понять отримує те змістовне наповнення, яке йому надає автор, що дозволяє сприймати зміст і розуміння поняття, осмислювати й переосмислювати його, поширювати від дослідника до масової соціальної свідомості, надаючи таким поняттям державно-правового значення, сприйнятого та підтриманого державною владою.

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.02.2025).

² Рішення Конституційного Суду України за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : від 02.11.2004 № 15-рп/2004 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> (дата звернення: 03.02.2025).

Стан дослідження проблеми

Принцип верховенства права став предметом наукових пошуків С. Головатого, А. Колодія, С. Погребняка, С. Шевчука та інших вітчизняних дослідників правових явищ. Не менш досліджуваним є право на свободу мирних зібрань. Не применшуючи здобутки науковців, верховенство права як предмет наукових і практичних пошуків набув неабиякого поширення, що вказує на притаманність йому важливих та чутливих складових правового регулювання соціальної дійсності. Водночас указаний принцип, який повною мірою відповідає би запитам та інтересам суспільства, насамперед громадянських, не розкритий, що дозволяє виокремлювати нові напрями в наукових і практичних пошуках, тим самим доповнюючи цілісну мапу принципу верховенства права.

Серед когорти науковців-теоретиків та юристів-практиків, які вивчають зміст і природу права на свободу мирних зібрань, форми його здійснення й особливості змісту правовідносин із використання та здійснення цього права, можна назвати Р. Мельника, М. Смоковича, а також інших науковців у сфері прав людини. Водночас згадані дослідники досліджують верховенство права і право на свободу мирних зібрань ізольовано, тоді як соціальним процесам притаманна тісна взаємодія, і жодне із цих правових явищ не діє окремо.

Як результат, у теоретичній юридичній науці формується вакуумне поле, в межах якого у правовому бутті відбувається конвергенція та конгломерація згаданих правових явищ, що є неминучими процесами для таких правових явищ, як верховенство права і право на свободу мирних зібрань. Такий стан справ негативно впливає на розуміння змісту, використання та здійснення верховенства права і права на свободу мирних зібрань та потребує детального теоретичного обґрунтування.

Мета і завдання дослідження

Ураховуючи викладене, *метою* цієї статті є аналіз принципу верховенства права, його впливу на використання та здійснення права на свободу мирних зібрань і виявлення зворотних зв'язків.

Визначена мета конкретизується та досягається за результатами виконання таких *завдань*: 1) дослідження змісту принципу верховенства права; 2) розуміння змісту, особливостей використання та здійснення права на свободу мирних зібрань; 3) конвергенції верховенства права та права на свободу мирних зібрань та їхній взаємовплив у формуванні доктрин розуміння й реалізації вказаних правових явищ.

Наукова новизна дослідження

Уперше досліджено системні зв'язки взаємодії та взаємовпливу принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань.

Висновки можуть бути корисними під час удосконалення національного законодавства у сфері використання та здійснення права на свободу мирних зібрань і визначення сфери повноважень та організації діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування під час реалізації згаданого права, створення умов свободи, рівності та справедливості здійснення права на свободу мирних зібрань, його відновлення в разі порушення, а також у теоретичній юридичній науці під час поглибленого дослідження вказаних правових явищ та вдосконалення їхніх змісту і форми.

Виклад основного матеріалу

Основоположником принципу верховенства права (*rule of law*) був А. Дайсі, який сформулював відправні засади для розроблення, дослідження та впровадження цього правового феномена, що був запроваджений як конституційний принцип побудови влади та її взаємодії із суспільством й особистістю. Панування конституції, яка забезпечує права і свободи особи, – ось що можна визначити як червону лінію А. Дайсі [1, с. 205–209]. Циклічність звернень до наукових досліджень цього принципу засвідчує, що інтерес науковців до нього не згасає. Соціальні реалії і прагнення вдосконалити соціальне буття та врегулювати його за допомогою права змушують переглядати сформовані теорії з урахуванням національних підходів, традицій та ідентичності, а також його сприйняття в міжнародному співтоваристві, відповідно, у національному та міжнародному праві. А головне – запити й очікування людини та суспільства щодо дії цього принципу.

С. Головатий розвиває думку про те, що надзвичайно важливою є теза про «*rule of law*» як «юридичну концепцію практичного характеру». Крім того, «*rule of law*» – це «основоположний і спільний європейський стандарт за змістом – скеровувати та стримувати здійснення демократичної влади» [2, с. 161]. Отож, саме назва, що використовується для позначення цього терміна англомовного походження, не є однозначною у трактуванні. Вважається, що перевагу слід надавати тим термінам і поняттям, які легалізувалися в нормах позитивного права та джерелах, що відображають їхнє офіційне тлумачення. Водночас останні повинні набувати необхідного та достатнього доктринального обґрунтування. Такий теоретичний складник потребує опрацювання та перевірки з точки зору часу й запитів суспільства.

О. Петришин указує на те, що принцип верховенства права відображає і характеризує дію права, насамперед застосування права судовими органами [3, с. 25]. Тобто верховенство права – це не просто лексична ідіома, що відображає певні правові явища, а передусім право, що діє у всьому його різноманітті з точки зору якості,

ефективності правового впливу на суспільні відносини відповідно до усталених і таких, що розвиваються, інтересів.

П. Рабінович стверджував, що встановлення верховенства права в суспільстві є певним ідеалом, до якого має прагнути кожна держава, яка вважає себе правовою, а також інші групові суб'єкти соціуму, що прагнуть правового суспільства. Учений резюмував, що як особливий соціальний феномен «верховенство права – це взаємозумовлене існування і взаємоузгоджена реалізація основоположних прав та обов'язків (тобто природних соціальних можливостей і необхідностей) людини, а також людських спільнот, об'єднань й усього суспільства» [4, с. 22]. Таке розуміння верховенства права, запропоноване П. Рабіновичем, схиляє дослідників до думки, що верховенство права – це певний баланс між правами і свободами, з одного боку, та обов'язками – з іншого. Цей баланс є ідеалом, до якого слід прагнути у врегулюванні статусів і змісту суспільних відносин.

Основу принципу верховенства права становлять ідеали, тобто те, до чого прагне людина, суспільство. Цей принцип уособлює умови розвитку суспільства та відповідний йому правовий закон, спрямований на реалізацію прав і свобод людини у суспільному середовищі [5, с. 21]. Отже, верховенство права – це ідея, яка сформована в доктрині, відображена в нормах позитивного права і до якої прагне суспільство. Вважаємо, що незаперечним є те, що у змістовній основі такої ідеї перебувають права, свободи та інтереси як складники екзистенції суб'єкта у правовій дійсності. Водночас саме таке усвідомлення та індивідуальна й колективна культура розуміння змісту верховенства права має стати домінантним елементом громадянського суспільства та всіх його представників.

Принцип верховенства права – це стрижень правової системи, який забезпечує від свавілля державної влади, забезпечує пріоритет прав і свобод [5, с. 26–27]. Як ідея і практичне її втілення в позитивному праві верховенство права має спрямовувати зусилля на забезпечення умов свободи й рівності використання і здійснення прав, свобод та інтересів людини, серед яких чільне місце належить праву на свободу мирних зібрань.

А. Карась доходить висновку, що окреслення принципу верховенства права ще не завершено. На думку науковця, підтвердженням того є те, що в діяльності адміністративних і судових органів присутнє превалювання верховенства закону, а не верховенства права, що є далеко не тотожними поняттями [6, с. 187]. Отже, на переконання дослідників, верховенство права як принцип національного права і законодавства потребує послідовного та глибокого дослідження, оскільки містить надзвичайно багато «білих плям», які не дозволяють цілісно сприймати його зміст, форму, призначення, а

також його значення і цінність для українського суспільства. Водночас завершеність розвитку правових явищ є відносним поняттям, оскільки представники науки в різні темпоральні періоди привносять своє бачення, що свідчить про динамічність елементів права відповідно до соціальних запитів.

Дослідження верховенства права, безперечно, вимагає не лише аналізу теорії цього принципу та його місця у правовій системі, а й вивчення зв'язків, на які він впливає, через що верховенство права позначається на реалізації суб'єктами їхніх прав, свобод і законних інтересів у відповідних правовідносинах.

Верховенство права має сенс лише за умови, що право розуміється не як сукупність норм, установлених державою, а як сукупність правил належної поведінки [6, с. 188]. Вітчизняне правознавство визнає необхідність існування закону, правового за своїм змістом і сутністю. Правовий закон є формальним відображенням права, сформованого на гуманістичних і прогресивних засадах, максимальною реалізацією суспільних ідей громадянського суспільства, демократичної та правової держави. Саме так пише про верховенство права Т. Чепульченко [7, с. 186].

Ю. Ремінська доводить, що верховенство права має нормативний аспект, який передбачає його функціонування як норми-цілі, принцип верховенства права виступає критерієм оцінки соціального призначення самого права та його орієнтованості на забезпечення природних прав людини [8, с. 60]. Постає питання: як принцип верховенства права може визначати напрями розвитку форми, змісту, використання та здійснення прав і свобод людини? Чи може цей принцип взагалі впливати на права і свободи людини? Верховенство права може слугувати дороговказом, магістраллю, якою розвивається система права і законодавства, створюючи правові умови для справедливого балансу інтересів, свободи та рівності в реалізації прав і свобод кожної людини.

Ю. Матвєєва виокремлює три установчі принципи, які визначають верховенство права як визначеність: 1) закон – спрямований у майбутнє; 2) закон – зрозумілий; 3) закон – загальний [9, с. 33]. Такі характеристики верховенства права в позитивному праві вказують на його майбутнє багаторазове застосування в регулюванні відповідних відносин, зрозумілість і доступність, а також сферу поширення – охоплення всіх учасників правовідносин, тобто суб'єктів права.

Констатується, що між рівнем правової визначеності законодавства і судових рішень та довірою суспільства до державної влади існує пряма залежність. Безпекове правове становище безпосередньо пов'язане з передбачуваністю норм, яку забезпечує правова визначеність [9, с. 52]. Ю. Матвєєва акцентує увагу на тому, що верховенство

права проявляється у процесах і процедурах відновлення прав, свобод та інтересів. Однак відновленню передуює робота зі створення умов для реалізації цих прав, свобод та інтересів людини.

О. Петришин пише про те, що кваліфікація прав людини передбачає врахування елементів принципу верховенства права. Завбачливо зазначає, що верховенство права проявляється для громадян у принципі «дозволено все, що законом не заборонено», тоді як для державних органів та їхніх посадових осіб діє загальнообмежувальний підхід – «дозволено лише те, що записано в законі» [3, с. 24]. Такий підхід до верховенства права дозволяє сформулювати тезу про те, що його змістом є усталений правовий порядок у суспільстві, який відображає свободу поведінки людини та насамперед правову передбачуваність, що є наслідком правової визначеності поведінки суб'єктів публічної адміністрації.

Верховенство права імпліцитно передбачає, що справедливість законів слід не стільки стверджувати, скільки демонструвати. Із цього логічно випливає теза про те, що «право на громадську непокору» слід розуміти як можливість піддати сумніву справедливість державних вимог [10, с. 62]. Дослухавшись до точки зору М. Хаустової та Г. Гой, можна дійти висновку, що право на свободу мирних зібрань є невід'ємною частиною принципу верховенства права, оскільки забезпечує його діяльнісний аспект – здатність людини, соціуму протистояти неправовій та несправедливій владі й державі.

Верховенство права як засіб дієвості права та його відповідності сучасним запитам суспільства, насамперед громадянського, слід розглядати у нерозривному зв'язку не лише з дією права, а і з правами, свободами та інтересами особи як ключовими критеріями якості закону та відповідності запитам учасників суспільних відносин, які регулює право.

Верховенство права сприймається як правовий засіб обмеження державної влади, а точніше носіїв цієї влади, в інтересах народу, громадянського суспільства як однієї з найрозвиненіших форм демократичного суспільного устрою. Власне, права, свободи та інтереси – це не лише суб'єктивні можливості, а й засоби обмеження втручання влади у приватну сферу індивіда. Означене, і не лише це, дозволяє міркувати про те, що верховенство права, а також права, свободи та інтереси мають спільні риси в частині створення простору для реалізації особистості шляхом використання та здійснення нею своїх прав, свобод та інтересів, зокрема завдяки сприянню з боку державної та іншої публічної влади, а також створенню умов для свободи і рівності розвитку кожного індивіда через використання наданих їй можливостей. По суті, можна сказати, що принцип верховенства права і принцип дотримання прав, свобод та інтересів людини – це дві прикордонні смуги одного кордону.

Безперечно, найбільш яскраво конвергенція принципів верховенства права й дотримання прав, свобод та інтересів проявляється в позитивних правах, тобто тих, реалізація яких безпосередньо чи опосередковано, зокрема шляхом створення необхідних умов, залежить від діяльності інститутів публічної адміністрації, насамперед від органів держави та її апарату.

Правами, які найочевидніше пов'язані з верховенством права, є право на доступ до правосуддя, право на законного й компетентного суддю та похідні від них. Водночас інші права також можуть мати супутнє значення для верховенства права¹. Зі свого боку ми переконані в тому, що очевидність або неочевидність зв'язків не гарантує їхньої наявності або відсутності. Важливим у цьому питанні є дослідження таких правових явищ і доведення або спростування існування відповідних зв'язків. Розглядаючи право та правову систему як цілісну соціальну структуру, слід усвідомлювати, що її елементи пов'язані між собою різними видами зв'язків. На нашу думку, ці зв'язки необхідно ретельно вивчати, що сприятиме підвищенню якості права загалом, його зрозумілості та визначеності в регулюванні суспільних відносин, а також забезпечить передбачуваність і прогностичність у встановленні правових відносин у майбутньому.

Вважаємо недоцільним обмежувати сутність верховенства права лише можливостями та правами, пов'язаними з доступом до правосуддя, оскільки це розкриває лише один бік цього принципу. Цілісна доктрина розуміння верховенства права потребує оцінювання його змісту та дії з погляду інших прав і свобод людини, зокрема права на свободу мирних зібрань, і навпаки.

Одним із прав, що має постійний у часі характер і здатне впливати на співвідношення між громадянським суспільством та окремими людьми, з одного боку, і державою з її апаратом – з іншого, є право на свободу мирних зібрань [11, с. 45–46]. Право на свободу мирних зібрань видається безмежним, як і сама свобода, зміст якої залежить від рівня розвитку суспільних відносин, їхньої демократичності та відкритості, а також готовності до діалогу між державою і громадянським суспільством загалом, його окремими інститутами та членами [12, с. 253].

Право на свободу мирних зібрань виступає критерієм оцінки рівня демократичності суспільних відносин та стану демократії як державного режиму, що панує в країні. Отже, можна переконатися, що саме це право, а точніше його використання громадянами,

¹ Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) «Верховенство права», схвалена на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). *Право України*. 2011. № 10. С. 181.

створення умов для його безперешкодної реалізації органами публічної влади, зокрема державними органами й органами місцевого самоврядування, слугує критерієм оцінювання ризиків для демократії, свободи, рівності та справедливості як базових засад права, а також правового закону. Це, своєю чергою, знаходить відображення у змісті принципу верховенства права. Таким чином, право на свободу мирних зібрань є маркером ефективності дії принципу верховенства права, тобто здатності норм позитивного права регулювати суспільні відносини відповідно до інтересів суспільства, які є підґрунтям прийняття таких норм і визначають їхні цілі та завдання – дотримання прав і свобод людини. Це право також забезпечує реалізацію норм у фактичних суспільних відносинах, підтверджуючи відповідність правових норм суспільним інтересам [13, с. 48]. Отже, не лише принцип верховенства права впливає на реалізацію права на свободу мирних зібрань, а й саме це право є критерієм і засобом оцінювання дії верховенства права в суспільстві та державі.

Право на свободу мирних зібрань є, з одного боку, результатом розвитку громадянського суспільства та його інститутів, а з іншого – чинником, що сприяє подальшому розвитку громадянського суспільства. Як наслідок, це право відіграє не лише динамічну роль у становленні громадянського суспільства, а й слугує ціннісним орієнтиром демократичності відносин у ньому, зокрема у взаємодії з державою, її органами та посадовими особами [11, с. 48]. Таким чином, право на свободу мирних зібрань безпосередньо пов'язане із соціальними та державними інститутами, оскільки його реалізація не лише залежить від їхніх позитивних дій, а й сама часто стає відповіддю на їхні дії.

Використання та реалізація права на свободу мирних зібрань демонструє, що це право не можна розглядати суто як негативне, так само як і виключно позитивне, залежне від поведінки суб'єктів владних повноважень. У контексті здійснення цього права принцип верховенства права має відображати як невтручання держави в його використання, так і її позитивні зобов'язання, що полягають у створенні умов для його здійснення, усуненні перешкод та забезпеченні відповідних гарантій з боку органів влади та посадових осіб.

Моніторинг взаємодії та впливу принципу верховенства права і права на свободу мирних зібрань бере початок насамперед із визнання державою наявності цього права у представників соціуму. Важливим у цьому контексті є формування правового позитивного закону, що втілюватиме природно-правові засади людських інтересів та механізми їх вираження. По суті, вважаємо, що верховенство права проявляється у спонуканні держави визнати, ідентифікувати й інституціоналізувати право на свободу мирних зібрань у нормах позитивного права. Це один із перших кроків не лише до визнання,

а й до соціалізації інтересів у країні. Не слід залишати поза увагою і той факт, що саме верховенство права як принцип організації та функціонування державної влади незмінно спрямовує її діяльність на утвердження прав людини, зокрема права на свободу мирних зібрань. Ключовим у цьому контексті, на наше переконання, є створення сприятливих умов, заснованих на справедливій свободі та рівності всіх у використанні й реалізації права на свободу мирних зібрань.

Незмінним залишається питання віднесення права на свободу мирних зібрань до позитивних прав і свобод, тобто таких можливостей, використання і реалізація яких залежать від дій та рішень держави, її апарату, окремих органів і посадових осіб. У цьому контексті принцип верховенства права постає як джерело, що забезпечує виконання державою своїх обов'язків зі створення умов для свободи використання й реалізації цього права кожною людиною, кожним громадянином, а також гарантує неприпустимість втручання у здійснення цього права без необхідності такого втручання в демократичному суспільстві та за наявності законних підстав. Отже, принцип верховенства права в дії спонукає державну владу діяти в інтересах людини, її прав і свобод, надаючи перевагу, зокрема, праву на свободу мирних зібрань перед інтересами самої держави.

Позаяк дія принципу верховенства права, зокрема його вплив на регулювання суспільних відносин щодо використання й реалізації права на свободу мирних зібрань, безпосередньо пов'язана з розсудом суб'єктів публічної адміністрації, які в межах своїх повноважень повинні утримуватися від перешкоджання здійсненню цього права його носіями, а також створювати ефективні умови для свободи, рівності та справедливого користування й реалізації цього права всіма потенційними носіями.

Очевидно, що на цьому вплив принципу верховенства права на використання та здійснення права на свободу мирних зібрань не вичерпується. Річ у тім, що попри суттєве дерегулювання, а також застосування сфери розсуду суб'єктів публічної адміністрації як інтелектуально-вольової діяльності посадових осіб органів виконавчої влади або місцевого самоврядування (уповноважених ними осіб), що ґрунтується на нормах позитивного права, здійснюється на підставі, у межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України, вона пов'язана з оцінюванням доказів, усебічним, повним та об'єктивним дослідженням усіх обставин справи в їхній сукупності за внутрішнім переконанням, керуючись правосвідомістю, спрямована на утвердження верховенства права, дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина та стосується ухвалення індивідуального акта застосування права [14, р. 120] (ухвалення

рішення) про відсутність заборони або мовчазну згоду на здійснення права на свободу мирних зібрань з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, а також вирішення питання про заборону використання та реалізації цього права. Отже, принцип верховенства права крізь призму повноважень та компетенції як об'єктивних чинників, так і адміністративного розсуду посадових осіб цих органів впливає на вчинення відповідних дій та ухвалення рішень у межах повноважень і компетенції суб'єктів владних повноважень та їхніх посадових осіб щодо використання і здійснення права на свободу мирних зібрань.

Дослідження взаємодії та взаємовпливу принципу верховенства права та права на свободу мирних зібрань не матиме повної картини і цілісної системи без урахування поглядів судової гілки влади на вказані правові явища крізь призму справедливості як ключової засади права. Саме судові рішення, зокрема рішення Європейського суду з прав людини, сприяють розумінню впливу принципу верховенства права на право на свободу мирних зібрань з урахуванням досліджуваних елементів, зокрема розсуду, позитивних зобов'язань тощо.

У справі «Глухін проти Росії» встановлено, що застосовані для ідентифікації заявника заходи становили суттєве втручання, особливо в частині застосування технології розпізнавання обличчя в реальному часі. Застосування таких технологій вимагає найвищого рівня виправдання. Використання високоточної технології розпізнавання обличчя для ідентифікації та арешту учасників мирних акцій може мати стримувальний ефект щодо права на свободу вираження поглядів та свободу зібрань. За таких обставин обробка персональних даних заявника з використанням технологій розпізнавання обличчя не відповідала нагальній суспільній потребі та не могла вважатися необхідною в демократичному суспільстві¹. Проаналізоване рішення Європейського суду з прав людини дозволяє висувати, що право на свободу мирних зібрань зазнає не лише впливу принципу верховенства права, а й верховенство права перебуває на сторожі свободи та справедливості використання і здійснення права на свободу мирних зібрань. Виходячи з природно-правових засад права на свободу мирних зібрань, Суд обґрунтовано апелює до змісту принципу верховенства права як індикатора та регулятора втручання суб'єктів публічної адміністрації у здійснення носіями їхнього права на свободу мирних зібрань. Водночас, на переконання Європейського суду з прав людини, саме верховенство права як фундаментальний принцип, що визначає покликання та функціональність органів держави

¹ Глухін проти Росії (Glukhin v. Russia), від 04.07.2023, заява № 11519/20. Бюлетень «Верховенство права. Права людини». 2023. № 3. С. 27–28.

та їхніх посадових осіб, чітко провів межу втручання у використання та здійснення права на свободу мирних зібрань. Європейський суд з прав людини зазначив, що персональні дані суб'єктів здійснення права на свободу мирних зібрань не підлягають безконтрольному збиранню та зберіганню, тим самим захистивши демократичні засади свободи здійснення цього права.

Право на свободу мирних зібрань, крізь призму справедливості у природному праві, має виступати не лише зрозумілим у сучасному розумінні як окреме право людини, а й як гарантія того, що людина з її правами і свободами буде перебувати в центрі уваги держави та її інститутів, діяльність яких буде спрямована на розвиток людини, безперешкодне здійснення людиною її прав, свободи вибору [15, с. 44]. Зазначене слугуватиме подальшому розвитку оновленого змісту принципу верховенства права, оскільки є результатом оцінки судовою практикою сформованої доктрини верховенства права та його ролі стосовно права на свободу мирних зібрань. Ба більше, саме високий міжнародний суд із прав людини відображає сучасні уявлення, а отже, і знання, уміння та навички щодо права, його дії та впливу на зміст суспільних відносин, а також визнає джерелом права такі суспільні відносини та притаманні їм уявлення про їхній зміст, зокрема про право на свободу мирних зібрань.

Принцип верховенства права має стати тим елементом, який слугуватиме засобом стримування носіїв публічної влади від необґрунтованого втручання у свободу використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, якщо таке втручання не відповідає вимогам і ознакам демократичної держави та суспільства, а також інтересам носія цього права. Водночас саме право на свободу мирних зібрань повинно стати засобом формування та узагальнення інтересів його носіїв, а також вироблення на їхній основі загального інтересу функціонування демократичної держави у громадянському суспільстві.

Висновки

Підсумовуючи проведене дослідження, акцентуємо увагу на тому, що верховенство права як принцип і право на свободу мирних зібрань – це система координат демократичного суспільства, що визнані й використовуються для регулювання суспільних відносин правом як єдність свободи, рівності та справедливості. Однозначно неприпустимо стверджувати, що вплив принципу верховенства права на право на свободу мирних зібрань є однозначним, а подекуди визначальним та вирішальним для його використання і здійснення. Принципом верховенства права пронизано здійснення права на свободу мирних зібрань, зокрема в тому його складнику, що потребує наявності позитивних зобов'язань держави. З огляду на сказане

вбачається необхідним забезпечити, щоб у межах як природно-правової концепції праворозуміння права на свободу мирних зібрань, так і позитивістської концепції праворозуміння була гарантована свобода використання та здійснення цього права. Зокрема, в умовах відсутності спеціальних норм позитивного права, спрямованих на обмеження природної свободи вибору щодо використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, необхідно формувати повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування таким чином, щоб це підкреслювало легітимність їхньої поведінки під час реалізації цього права. Це забезпечить правову передбачуваність їхніх дій для учасників суспільних відносин, а отже, ґрунтуватиметься на дії принципу верховенства права.

Природно-правова концепція як зміст і джерело права має переконливо утверджувати вплив на сферу правового регулювання використання та здійснення права на свободу мирних зібрань, організації та здійснення правовладдя, що лежать в основі принципу верховенства права. Право на свободу мирних зібрань, як прояв ідеї свободи й справедливості, стає засадою принципу верховенства права в утвердженні прав і свобод людини державою, яка бере на себе обов'язок і відповідальність за те, що людина, її життя і здоров'я, свободи і права визначають покликання сучасної демократичної держави. Отже, рефлексії навколо питань змісту, форм, використання та здійснення права на свободу мирних зібрань отримують широкі обрії для пошуків, а нові ідеї потребують масштабних дискурсів як науковців, так і практиків, інших учасників суспільних відносин, пов'язаних із використанням, здійсненням, охороною, захистом та відновленням права на свободу мирних зібрань.

Список бібліографічних посилань: 1. Дайси А. В. Основы государственного права Англии. Введение в изучение Английской конституции / под ред. П. Г. Виноградова ; пер. О. В. Полторацкой. М. : Типогр. Тов-ва И. Д. Сытина, 1905. 702 с. 2. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеційська комісія. *Право України*. 2011. № 10. С. 154–167. 3. Петришин О. В. Верховенство права в системі дії права. *Проблеми законності*. 2009. Вип. 100. С. 18–30. 4. Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу). *Право України*. 2010. № 3. С. 19–23. 5. Самбор М. А. Сутність принципу «верховенства права» у сучасних умовах цивілізаційного розвитку. *Юридична наука*. 2012. № 5. С. 17–28. 6. Карась А. Г. Верховенство права як ціннісна характеристика права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 185–190. 7. Чепульченко Т. О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2012. Вип. 2 (14). С. 185–188. 8. Ремінська Ю. Ю. Принцип

верховенства права в міжнародній правотворчості (теоретико-правові аспекти) : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2020. 230 с. **9.** Матвеева Ю. І. Принцип правової визначеності як складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2019. 220 с. **10.** Хаустова М. Г., Гой Г. Верховенство права як провідний принцип модернізації правової системи України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 60–63. **11.** Самбор М. А. Право на свободу мирних зібрань у громадянському суспільстві: цінність та функція. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 4 (92). С. 38–53. **12.** Самбор М. Конституційне право на свободу мирних зібрань в Україні. *Право України*. 2020. № 6. С. 251–272. **13.** Самбор М. Ефективність адміністративно-деліктного права України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2016. № 2 (103). С. 45–48. **14.** Sambor M. Administrative discretion in administrative-delict law. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2018. Iss. 2 (92). Pp. 115–121. **15.** Самбор М. А. Аксіологія права на свободу мирних зібрань в українському суспільстві. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4 (97). С. 40–46.

Надійшла до редколегії 06.02.2025

Прийнята до опублікування 06.03.2025

Sambor M. A. The right to the freedom of peaceful assembly under the rule of law: convergence and mutual implementation

Human rights, freedoms and interests determine the content and direction of a democratic state, and are the content of social relations in a democratic civil society. Reflecting on the issues of positive and negative interference of the State, the State apparatus, State bodies, local self-government bodies in public relations regarding the use, exercise and restoration of the right to freedom of peaceful assembly, the question arises as to the impact of the fundamental principles of building and functioning of power in a democratic state on their organizational and practical activities. One of such principles is the principle of the rule of law, which, voluminous in its content and purpose, has a significant direct and indirect impact on both the organization of public power and the content of legal relations in society. Therefore, the purpose of this article is to analyze the principle of the rule of law and its impact on the use and exercise of the right to freedom of peaceful assembly and to identify feedback loops. The article examines the content of the principle of the rule of law, the right to freedom of peaceful assembly, and the presence of connections between the above-mentioned legal phenomena that affect the use and exercise of this human right. The opinion is expressed on the impact of such links and their convergence on the above-mentioned legal phenomena, as well as the interdependence and mutual conditionality of the rule of law and the use and exercise of the right to freedom of peaceful assembly, and their theoretical content. According to the results of the study, it is concluded that not only the principle of the rule of law has an impact on the use and exercise of the right to freedom of peaceful assembly, but also the aforementioned right has a

significant impact on the formation of the content of the rule of law. The results obtained as a result of the scientific study are aimed at: 1) the enriching theoretical knowledge about the place and role of the principle of the rule of law in the actions of public administration entities in creating conditions for the use and exercise of the right to freedom of peaceful assembly; 2) the forming systemic ties of interaction and mutual influence of the principle of the rule of law and the right to freedom of peaceful assembly; 3) the development of a holistic system of equal use and freedom of exercise of the right to freedom of peaceful assembly, limitation of interference by subjects of state power and local self-government in the exercise of this right, limiting the latter to the scope of creating fair conditions for its exercise and legitimate grounds for restriction or prohibition; 4) the improvement of the system of national legislation in the field of use, exercise and restoration of the right to freedom of peaceful assembly, as well as regulation of the powers of state power and local self-government bodies.

Keywords: rule of law, right to freedom of peaceful assembly, operation of law, subjects of public administration, freedom, equality, justice, use, exercise of law.

